

TechGnoza, uchronia, science fiction Proza Jacka Dukaja

Piotr Gorliński-Kucik

Książka Piotra Gorlińskiego-Kucika skromnie zapowiada chęć wprowadzenia prozy Jacka Dukaja do badań akademickich. Jednak jak Dukaj udanie przesunął się z peryferii do centrum polskiej literatury, tak znakomita monografia katowickiego badacza może dukajologię skutecznie umieścić w samym środku współczesnych badań literackich w Polsce. Autor ma bowiem pełną świadomość tego, że niewiele jest dzieł w najnowszej polskiej prozie, które by w równie sugestywny sposób co utwory Dukaja wypowiedziały się na temat transhumanizmu, postsekularyzmu, cyberfeminizmu, historii alternatywnych i e-literatury, czyli zagadnień wyjątkowo silnie rozwijających obecnie refleksję filologiczną. Obok wirtuozerkich interpretacji *Lodu* i *Innych pieśni* w owych kontekstach Gorliński-Kucik dodaje jeszcze jeden argument przesądzający o kanoniczności Dukaja – rekonstruuje jego fascynujące, intensywne dialogi z Lemem i Gombrowiczem; dzięki tym dialogom Dukaj ma pełne prawo zająć miejsce tuż obok wymienionych twórców.

z recenzji wydawniczej
prof. dr. hab. Tomasza Mizerkiewicza

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2017

Skróty tytułów powieści i opowiadań

Jacka Dukaja

AwŚ – *Aguerre w świetle*

CO – *Czarne oceany*

I – *Irrehaare*

IP – *Inne pieśni*

IPI – *In partibus infidelium*

KTO – *Kto napisał Stanisława Lema?*

L – *Lód*

LO – *Linia oporu*

OP – *Oko potwora*

PN – *Perfekcyjna niedoskonałość. Pierwsza tercja
progresu*

SA – *Starość aksolotla. Hardware dreams*

TechGnoza, uchronia,
science fiction
Proza Jacka Dukaja

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3498

Piotr Gorliński-Kucik

**TechGnoza, uchronia,
science fiction
Proza Jacka Dukaja**

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2017

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej

MAREK PIECHOTA

Recenzent

TOMASZ MIZERKIEWICZ

Redakcja i korekta

MAGDALENA STARZYK

Projekt okładki

KARINA POGODA

Opracowanie DTP

BEATA KLYTA

Copyright © 2017 by

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-928-3

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-929-0

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba ark. drukarskich: 27,25; ark. wydawniczych: 25,5. Cena 34 zł (+ VAT).

Publikację wydrukowano na papierze Munken Print White 90 g, vol. 1.5.

Do składu użyto krojów pism: Alegreya, Alegreya Sans oraz Graviola Soft.

Druk i oprawę wykonano w drukarni „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.”, Sp.K.

(ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław).

Spis treści

Wstęp /	7
Dwóch fantastów /	11
Droga twórcza /	11
Wpływ /	16
Ile Dukaja w Dukaju? /	23
Projekt „Autoewolucja” /	27
Wokół H+ /	27
<i>Dialogi</i> Stanisława Lema jako wstęp do transhumanizmu /	41
<i>Summa technologiae...</i> /	44
...w powieściach Jacka Dukaja /	60
Dialogi /	67
<i>Irrehaare</i> – kondygnacje hiperrzeczywistości /	67
<i>In partibus infidelium</i> – podróż do Kraju niewiernych /	81
<i>Oko potwora</i> i kilka innych przykładów /	97
Ekonomia małej formy /	107
<i>Quasi</i> -recenzje Lema /	107
Cyrkulacja motywów, cyrkulacja form /	115
Widmowa biblioteka /	120
Literatura wirtualna /	123
<i>Quasi</i> -recenzje Dukaja /	133
Wiązka, czyli ekonomia kondensacji /	141
„Taktyka spalonej ziemi” /	155
Światy i fabuły /	155
Typy światów /	158
Kilka innych przykładów /	168
Allotopie /	175
Ekonomia zbawienia. Etyka i estetyka gnozy /	179
Ekonomia zbawienia /	179
Polityczność /	189

Gnoza /	195
Postsekularyzm /	210
Różne strategie (Verne i Lem) /	221
Transhumanistyczna uchronia /	235
Uchronia /	235
Postczłowiek /	244
Postgenderyzm /	258
Parodia i pastisz jako strategia pisarska. Dukaj a Gombrowicz /	271
Dwa nurty prozy /	271
Zmagania z formą /	275
Gombrowiczowska forma w arystotelesowskim świecie /	285
<i>Inne pieśni</i> – próba interpretacji /	299
O tym, jak zrobiony jest <i>Lód</i> – historia alternatywna /	309
(Krótka) historia powieści historycznej (w Polsce) /	310
Historia alternatywna (w <i>Lodzie</i>). Czarna fizyka /	317
Dwie logiki /	323
Królestwo ciemności (pierwsza próba interpretacji) /	331
O tym, jak zrobiony jest <i>Lód</i> – świat zszyty z tekstów /	337
Logika postmodernistycznej intertekstualności /	337
Kilka przykładów /	345
Opowiadanie i n e j historii (druga próba interpretacji) /	366
Historie literatury /	374
Only hardware remains (?) /	379
Poetyka powieści e-bookowej /	379
Post-Apo /	383
Powieść „romantyczna” /	388
Rozmnażająca się larwa /	391
Zakończenie /	395
Wykaz skrótów /	399
Bibliografia /	401
Indeks osobowy /	419
Nota bibliograficzna /	429
Summary /	431
Zusammenfassung /	433
Résumé /	435

Wstęp

Czy to rozsądne, aby tak młodemu prozaikowi, będącemu jeszcze na początku swojej drogi twórczej, a do tego autorowi fantastyki, poświęcić – nieśmiałą skądinąd – próbę monografii? Uważam, że tak. Zaryzykuję nawet stwierdzenie, że coraz mocniej odczuwa się potrzebę takiego ujęcia. Autor *Lodu* jest pisarzem płodnym, uhonorowanym licznymi nagrodami oraz – jak na dzisiejsze realia – poczytnym. Nie to jednak przemawia za lekturą jego prozy w świetle kilku ważnych kulturowo kategorii. Potrzeba szerszego ujęcia jego twórczości literackiej bierze się z jej swoistego „niezrozumienia”, wynikającego z paradoksów recepcji Dukaja. Z jednej strony prozę tego pisarza odczytują wielbicieli fantastyki, znakomicie obeznani z kanonem gatunku i orientujący się w zapleczu naukowo-technicznym tych światów; z drugiej strony zaś szkice krytycznoliterackie o twórczości Dukaja są niezbyt wnikliwe, raczej pobieżne, skrótowe, a przede wszystkim – stosunkowo nieliczne.

Książka ta jest próbą połączenia tych dwóch trybów lektury pisarstwa autora *Lodu*, przy czym od razu chcę zaznaczyć, że bliższa mi jest refleksja o literaturze niż współczesna technonauka. W ten sposób próbuję rozpocząć akademicką refleksję nad prozą Dukaja, wpisując ją we wcześniejszą debatę nad polską fantastyką literacką (debatę w przeważającej części dotyczącą twórczości Stanisława Lema). Muszę też na wstępie

wyznać, że praca ta jest obciążona pewnym kompleksem, którego naba-
wiłem się, niejedną raz słysząc pytanie: „czy warto zajmować się fanta-
styką / literaturą popularną / Dukajem?”.

Moja odpowiedź jest – zdaje sobie z tego sprawę – niejednoznaczna.
Z jednej strony monografia ta stanowi na zadane pytanie odpowiedź
twierdzącą; z drugiej – staram się pokazać, że proza Dukaja wykracza
daleko poza literaturę popularną, że jest fantastyką, z aksjologicznego
punktu widzenia, najwyższej próby, zadaje bowiem pytania o przy-
szłość człowieka i jego świata, o możliwość (istnienia) innych światów
i ich poznania; jest także próbą futurologii (dzięki czemu nawiązuje
do początków gatunku), próbuje opisać wysoko rozwiniętą technikę
językiem związanym z duchowością (a przy okazji wskazać udział tech-
niki w życiu współczesnego człowieka). W ciekawy sposób odwołuje się
do tradycji literackiej, i to nie tylko gatunku, z którego przede wszyst-
kim czerpie. Jest ciekawą propozycją intelektualną i artystyczną.

Ażeby pokazać bogactwo prozy Dukaja, ujmuję ją za pomocą kilku
kluczowych kategorii. Są nimi: *science fiction*, transhumanizm, futuro-
logia, uchronia, konserwatyzm i gnoza; staram się też pokazać relację
twórczości autora *Lodu* z tradycją literacką, która – moim zdaniem –
najbardziej na jego pisarstwo wpłynęła: z utworami Stanisława Lema
i Witolda Gombrowicza. Książka pomyślana jest w ten sposób, że będąc
zbiorem kilku dopełniających się szkiców, tworzy pewną siatkę, którą
staram się objąć jak najwięcej zagadnień i problemów zauważanych
przez mnie w tej twórczości. Nie roszczę sobie oczywiście prawa
do zawłaszczenia całego terytorium.

Operowanie kategoriami tak pojemnymi, jak transhumanizm, kon-
serwatyzm czy gnoza, jest niezwykle trudne, obrosły one bowiem
potężną literaturą. Stałem przed trudnym zadaniem: jak przywołać
odpowiednie konteksty, jednocześnie nie zamieniając pewnych partii
wywodu w repetytorium, będące jedynie świadectwem moich lektur.
Zdając sobie sprawę z faktu, że nie unikałem w tej materii błędów,
starałem się rozwiązać problem, już to pomijając niektóre prace, już
to przesuwać do przypisów informacje o obszerniejszych opracowa-
niach. Nie zawsze też celowe było wytaczanie cięższych dźwiąg.

Staralem się, o ile to było możliwe, wychodzić zawsze od tekstu literackiego, a dopiero później szukać kluczy, które pozwolą go odczytać i najdogodniej usytuować w szerszej perspektywie. Dlatego pojawia się tu wiele różnych dyskursów i kategorii, składających się wszakże razem na ramę, którą stanowią – szeroko pojęte – badania kulturowe (to humanistyka nieantropocentryczna, studia o płci kulturowej), względnie (w przypadku gnozy) historia idei, a także metody bliższe samemu literaturoznawstwu (przy lekturze intertekstualnej, genologii, typologii światów przedstawionych).

Pierwsze rozdziały mojej książki pokazują Dukaję jako kontynuatora myśli Stanisława Lema oraz innych transhumanistów, ale kontynuatora polemisty, kontynuatora całkiem sporo dodającego od siebie. Najpierw zajmuję się „katalogiem konceptów H+”, aby potem przejść do kilku bardziej szczegółowych nawiązań w opowiadaniach obu pisarzy i *quasi*-recenzjach (przy okazji pozwalam sobie na kilka uwag odnośnie do morfologii tych ostatnich).

Druga część monografii dotyczy uchronii, konserwatyizmu i gnozy w omawianej prozie, ich opisu i krytyki. Zajmuję się także „światotwórstwem” Dukaję, czyli typologią jego światów przedstawionych. Dalej – na przykładzie nawiązań do Gombrowicza – pokazuję, jak w analizowanej prozie funkcjonują pastisz i parodia (tym samym wracam do kwestii odwołań do tradycji literackiej). Ostatnie rozdziały książki poświęcam *Lodowi* oraz najnowszej powieści Dukaję – *Starości aksolotla*.

Tytuł mojej pracy sugeruje, że dotyczy ona tylko *science fiction*, nowożytnej odmiany gnozy i pewnej formy utopii. Tak jednak nie jest, aczkolwiek rzeczywiście właśnie te kategorie uważam za kluczowe dla omówienia prozy Dukaję. Większa część książki – za wyjątkiem partii dotyczących problemów najbliższych literaturoznawstwu (typologia światów przedstawionych, genologiczny status *quasi*-recenzji, sposób odwołania do tradycji literackiej) – czyli fragmenty o transhumanizmie, konserwatyzmie, odczytaniach postsekularnych, pośrednio do tytułowych kategorii się odnosi i buduje ważne dla nich zaplecze.

W monografii pomijam (poza krótkim omówieniem i kilkoma przypisami) publicystykę i krytykę literacką Dukaję. Traktuję je jako uzu-

pełnienie, nie jako przedmiot namysłu; innymi słowy – zajmuję się tu powieściami, opowiadaniem i *quasi*-recenzjami. Teksty nieliterackie Dukaja są, owszem, ciekawe, ale przyjrzeć im się należy – jak sądzę – raczej z perspektywy badacza współczesnego życia literackiego.

Podstawą niniejszej monografii jest moja praca doktorska: *Między (tech)gnozą a uchronią. Proza Jacka Dukaja*, napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Krzysztofa Uniłowskiego, a obroniona na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach we wrześniu 2015 roku. Chciałbym w tym miejscu serdecznie podziękować Profesorowi Krzysztofowi Uniłowskiemu za to, że zabrał mnie z sobą w niezwykłą, inspirującą podróż, w której efekcie powstała ta praca. Za wszystkie rozmowy i wspólne lektury. Serdecznie podziękować chciałbym także drugiemu promotorowi mojej rozprawy – dr. hab. Mariuszowi Jochemczykowi.

Przesyłam niskie ukłony Recenzentom mojej pracy doktorskiej: prof. zw. dr. hab. Jerzemu Jarzębskiemu oraz dr. hab. Dariuszowi Brzostkowi, a także recenzentowi wydawniczemu monografii – prof. dr. hab. Tomaszowi Mizerkiewiczowi, od których bardzo wiele się nauczyłem; serdecznie dziękuję za wnikliwą lekturę mojej pracy oraz niezwykle cenne uwagi, które poszerzyły moje horyzonty (i wzbogaciły ten tekst).

Wykaz skrótów

Powieści i opowiadania Jacka Dukaja

- AwŚ – *Aguerre w świecie*. W: J. DUKAJ: *Król Bólu*. Kraków 2010, s. 644–759.
- CO – *Czarne oceany*. Wyd. 2. Kraków 2008.
- I – *Irrehaare*. W: J. DUKAJ: *W kraju niewiernych*. Wyd. 2. Kraków 2008, s. 151–246.
- IP – *Inne pieśni*. Wyd. 2. Kraków 2009.
- IPI – *In partibus infidelium*. W: J. DUKAJ: *W kraju niewiernych*. Kraków 2008, s. 505–529.
- KTO – *Kto napisał Stanisława Lema?* W: S. LEM: *Doskonała próżnia*. [Biblioteka Gazety Wyborczej. T. 6]. Warszawa 2008, s. 203–214.
- L – *Lód*. Kraków 2007.
- LO – *Linia oporu*. W: J. DUKAJ: *Król Bólu*. Kraków 2010, s. 5–227.
- OP – *Oko potwora*. W: J. DUKAJ: *Król Bólu*. Kraków 2010, s. 229–353.
- PN – *Perfekcyjna niedoskonałość. Pierwsza tercja progresu*. Kraków 2009.
- SA – *Starość aksolotla. Hardware dreams*. Allegro 2015 (wydanie w formacie PDF).

Utwory Stanisława Lema

- BM – *Bomba megabitowa*. Kraków 1999.
- D – *Dialogi*. Wyd. 3. Kraków 1984.
- DGI – *Dzienniki gwiazdowe*. T. 1. [Dzieła. T. 2]. Warszawa 1994.
- DGII – *Dzienniki gwiazdowe*. T. 2. [Dzieła. T. 3]. Warszawa 1994.

- K – *Kobyszczyca*. W: S. LEM: *Cyberiada*. Kraków 1978, s. 455–517.
- KF – *Kongres futurologiczny*. W: S. LEM: *Głos Pana. Kongres futurologiczny*. Kraków 1978, s. 209–315.
- NS – „*Non serviam*”. W: IDEM: *Biblioteka XXI wieku. Stanisław Lem*. Kraków 2003, s. 144–170.
- O – *Okamgnienie*. Kraków 2000.
- PXI – *Podróż jedenasta*. W: S. LEM: *Dzienniki gwiazdowe*. T. 1. [Dziela. T. 2]. Warszawa 1994, s. 57–97.
- PXXII – *Podróż dwudziesta druga*. W: S. LEM: *Dzienniki gwiazdowe*. Warszawa 1991, s. 218–232.
- ST – *Summa technologiae*. Wyd. 4. rozszerz. Lublin 1984.
- T – *Terminus*. W: S. LEM: *Opowieści o pilocie Pirxie*. Warszawa 1990, s. 70–110.
- TChP – *Tajemnica chińskiego pokoju*. Wyd. 2. Kraków 1996.

TechGnosis, Uchronia, *Science Fiction* The Prose of Jacek Dukaj

Summary

The subject matter of the present monograph, entitled *TechGnosis, Uchronia, Science Fiction. The Prose of Jacek Dukaj* is the analysis and interpretation of the prose works of the author of *Ice*, conducted with the adoption of selected categories, such as techgnosis, conservatism, futurology, and uchronia.

The first part of the book primarily concerns the relation between the writings of Jacek Dukaj and the writings of Stanisław Lem. Piotr Gorliński-Kucik describes the creative path of the author of *Lód [Ice]*, and next considers the possibility of applying the Harold Bloom's "anxiety of influence" theory to the relation between these two prose-writers. In the next chapter, "Project 'Autoevolution,'" the author attempts to situate the prose by Dukaj against posthumanism (the reflection upon the possibility of non-human subjectivity), and the evolution of man and technology, as well as to juxtapose the content of the novel by this author with the repertoire of H+ concepts specified in essays by Lem. The following chapter, "Dialogues" is devoted to polemical references to the writings of the author of *Solaris*, made by Dukaj in his short stories *Irrehaare*, *In Partibus Infidelium*, and *The Eye of the Monster*. In *The Economy of a Small Form*, the author discusses quasi-reviews (here referred to as "virtual literature"), and then continues with the description of the essays on books not yet written, which have been done by the author of *Ice*; one of these texts, "Who Wrote Stanislaw Lem?", has become a parody-tribute and a kind of mini-monograph on the works of the author of *Solaris*.

The second part of the present work primarily concerns the key categories: techgnosis and uchronia. In the chapter "The Scorched Earth Policy", the author suggests a typology of fictional universes constructed by Dukaj and describes the narrative model of his novels. The most extensive chapter of the work, "The Economy of Salvation. Ethics and Aesthetics of Gnosis," has been devoted to the conservative society as portrayed in the novel by the author of *Lód [Ice]*, and to gnostic soteriology – here, salvation is bestowed only upon narrow elite (this being the "economy of salvation"). Dukaj describes highly advanced

technology by means of language that usually serves to designate the characteristics of human spirituality, which has been examined here in the context of postsecularism. Two other strategies of describing technoscience in the context of secularization have also been given some thought (in the short story by Lem and the novel by Jules Verne). In the chapter “Transhumanist Uchronia”, the category of uchronia has been further specified as “time that is not (yet).” The next subject matter that has been taken into consideration is the unstable subjectivity of the posthuman, that is, the man of virtual (post-postmodern) era, specifically with the reference to the categories of sexuality (in the discourse of post-genderism and cyber-feminism). Dukaj has then been situated in the generation of “the followers of Gombrowicz” (as opposed to the generation of “the followers of Schulz”), and therefore looked upon as operationalising the artistic language of the author of *Ferdydurke*. Also, a complex game based on a parody-tribute and pastiche (a quotation of style) played by Dukaj with the texts of Gombrowicz and Aristotle has been characterised. The chapter concludes with an attempt at interpreting *Inne pieśni* [*Other Songs*].

Two chapters have been devoted to one of the most important novels by Jacek Dukaj; *Lód* [*Ice*]. In the first one, the author has taken into account the construction of alternative history, also in the context of a historical novel. The other chapter deals with postmodern intertextuality and the problem of memory and narration, and, in addition, offers an attempt at interpreting the novel. The final chapter of the present monograph concerns the latest novel written by Dukaj, entitled *The Old Axolotl*. Its reading confirms the path of interpretation outlined in the readings of earlier works, at the same time allowing to take a look at the poetics of an e-book novel.

The present monograph, *TechGnosis, Uchronia, Science Fiction. The Prose of Jacek Dukaj*, is aimed at acknowledging the intellectual and artistic value of the prose by Jacek Dukaj, and at integrating the reflection upon its nature into the domain of academic discourse.

TechGnosis, Uchronia, Sciencefiction Die Prosawerke von Jacek Dukaj

Zusammenfassung

Der Gegenstand der vorliegenden Monografie sind Analyse und Interpretation der Prosawerke des Autors von *Lód* (dt.: *Eis*) hinsichtlich solcher Kategorien, wie: TechGnosis, Konservatismus, Futurologie und Uchronia.

Der erste Teil betrifft vor allem den Zusammenhang zwischen den Werken von Jacek Dukaj und den von Stanisław Lem. Der Verfasser schildert den schöpferischen Weg Dukajs und überlegt eventuelle Anwendung Harold Blooms Theorie von Einflussangst zur Darstellung der gegenseitigen Relationen zwischen den beiden Schriftstellern. Im nächsten Kapitel – *Projekt „Autoewolucja“* (dt.: *Projekt „Selbstevolution“*) bemüht sich der Verfasser, Dukajs Prosawerke in Bezug auf Posthumanismus (Reflexion über die Möglichkeit der un-menschlichen Subjektivität) und auf Evolution des Menschen und der Technik zu untersuchen, und den Inhalt seiner Romane den H+ Konzepten in spezifizierten Essays Lems gegenüberzustellen. Das nächste Kapitel – *Dialogi* (dt.: *Dialoge*) ist der von Dukaj in seinen Erzählungen *Irrehaare*, *In partibus infidelium* und *Oko potwora* (dt.: *Monstersauge*) geführten Polemik mit dem Autor von *Solaris* gewidmet. In dem Kapitel *Ekonomia malej formy* (dt.: *Ökonomie der kleinen Form*) werden Quasirezensionen (hier „virtuelle Literatur“ genannt) und die von Dukaj geschaffenen Skizzen über ungeschriebene Bücher erörtert; eine von diesen Skizzen (*Kto napisał Stanisława Lema?*, dt.: *Wer hat Stanisław Lem geschrieben?*) ist zur Parodie-Verehrung und eine Art Minimonografie der Werke des Autors von *Solaris* geworden.

Der zweite Teil der Monografie handelt vor allem über die im Titel erscheinenden Kategorien: TechGnosis und Uchronia. In dem Kapitel – *„Taktyka spalonej ziemi“* (dt.: *„Taktik der verbrannten Erde“*) bildet der Verfasser eine Typologie von dargestellten Welten Dukajs und charakterisiert das Erzählmuster seiner Romane. Das umfangreichste Kapitel des Buchs – *Ekonomia zbawienia. Etyka i estetyka gnozy* (dt.: *Ökonomie der Erlösung. Ethik und Ästhetik der Gnosis*) ist der konservativen Gesellschaft von den Romanen des Autors von *Eis* und der gnostischen Soteriologie gewidmet; hier steht die Erlösung

nur der engen Elite zu (das ist gerade die „Ökonomie der Erlösung“). Die weit fortgeschrittene Technik wird von Dukaj mittels solcher Sprache beschrieben, die meistens der Darstellung von der menschlichen Geistigkeit dient, was hier im Zusammenhang mit Postsäkularismus untersucht wird. Bedacht werden auch zwei andere Strategien, die Technowissenschaft hinsichtlich der Säkularisierung zu betrachten (in Stanisław Lems Erzählung und in Jules Vernes Roman). In dem Kapitel *Transhumanistyczna uchronia* (dt.: *Transhumanistische Uchronia*) wird die Kategorie Uchronia als eine „Zeit, die es (noch) nicht gibt“ näher definiert. Der Verfasser befasst sich hier mit wankelmütigem Subjekt eines Postmenschen, d.i. des Menschen der virtuellen (postmodernen) Epoche, vor allem in Bezug auf Sexualität (Diskurs zwischen Postgenderismus und Cyberfeminismus). Er zählt den Dukaj zur Generation „Gombrowicz Schüler“ (im Unterschied zur Generation „Schulzes Schüler“), die künstlerische Sprache des Autors von *Ferdydurke* übernommen haben, und schildert ein kompliziertes, auf Parodie-Verehrung und Nachahmung (Paraphrase des Stils) beruhendes Spiel, das Dukaj mit den Texten von Gombrowicz und Aristoteles treibt. Am Ende des Kapitels versucht der Verfasser, *Inne pieśni* (dt.: *Andere Lieder*) zu interpretieren.

Zwei andere Kapitel werden einem der bedeutendsten Romane Dukajs – *Eis* gewidmet. In dem ersten von ihnen befasst sich der Verfasser mit dem Aufbau von der alternativen Geschichte in Bezug auf den historischen Roman, in dem anderen dagegen – beachtet er postmodernistische Intertextualität und das Problem des Gedächtnisses und der Narration, und bemüht sich auch, den Roman zu deuten. Das letzte Kapitel der Monografie betrifft den neuesten Roman von Jacek Dukaj, *Starość aksolotla* (dt.: *Das Greisenalter eines Axolotls*). Seine Lektüre bestätigt die von dem Verfasser bei den früheren Werken gewählte Interpretationsweise und erlaubt bei dieser Gelegenheit, der Poetik von einem E-Book-Roman auf den Grund zu gehen.

Das Buch *TechGnosis, Uchronia, „Sciencefiction“* bezweckt, den intellektuellen und künstlerischen Wert der Prosawerke von Jacek Dukaj aufzuzeigen und die Forschungen über deren Charakter in theoretischen Diskurs aufzunehmen.

Techgnosis, uchronie, science-fiction
Prose de Jacek Dukaj

R é s u m é

L'objectif de la dissertation *Techgnosis, uchronie, « science-fiction »*. Prose de Jacek Dukaj est d'analyser et d'interpréter les ouvrages en prose de l'auteur de *La Glace* (Lód) en employant des catégories choisies telles que techgnosis, conservatisme, futurologie, uchronie.

La première partie du livre concerne avant tout la relation entre les écrits de Jacek Dukaj et ceux de Stanisław Lem. Piotr Gorliński-Kucik décrit la voie créative de l'auteur de *La Glace*, et puis il réfléchit sur la possibilité de l'application de la théorie de l'influence de Harold Bloom quant aux relations existant entre ces deux écrivains. Dans le chapitre suivant – *Projekt „Autoewolucja”* (Projet « Autoévolution ») –, l'auteur de la monographie essaie de situer la prose de Dukaj par rapport au post-humanisme (réflexion sur la possibilité d'une subjectivité non humaine) et par rapport à l'évolution de l'homme et de la technique, mais également de comparer le contenu des romans de cet auteur avec le répertoire de concepts H+ mentionnés dans les essais de Lem. Le chapitre suivant, *Dialogi* (Dialogues), est consacré aux références polémiques aux écrits de l'auteur de *Solaris* faites par Dukaj dans les récits : *Irrehaare*, *In partibus infidelium* et *Oko potwora* (L'œil du monstre). Dans *Ekonomia malej formy* (Économie de la petite forme), on discute les *quasi*-critiques (appelées ici « la littérature virtuelle »), puis on décrit les essais sur les livres non écrits, à savoir les essais que rédigeait l'auteur de *La Glace* ; un de ces textes (*Kto napisał Stanisława Lema ? / Qui a écrit Stanisław Lem ?*) est devenu une parodie-hommage et une sorte de minimonographie de l'œuvre de Lem.

La seconde partie de la dissertation concerne avant tout les catégories éponymes : techgnosis et uchronie. Dans le chapitre „*Taktyka spalonej ziemi*” (« *Tactique d'une terre brûlée* »), l'auteur présente une typologie des univers représentés construits par Dukaj et décrit le modèle de l'intrigue de ses romans. Le chapitre le plus vaste *Ekonomia zbawienia. Etyka i estetyka gnozy* (Économie du salut. Éthique et esthétique de gnosis) a été consacré à la société conservatrice décrite dans les romans de l'auteur de *La Glace* ainsi qu'à la soté-

riologie gnostique – ici, le salut est réservé uniquement à une élite restreinte (il s'agit de l'« économie du salut »). La technologie hautement avancée est décrite par Dukaj avec un langage qui sert d'habitude à la description de la spiritualité de l'homme, ce qui a été analysé dans le contexte du post-sécularisme. On a soumis à la réflexion deux autres stratégies de description de la technoscience dans la perspective de la sécularisation (dans un récit de Stanisław Lem et un roman de Jules Verne). Par contre, dans le chapitre *Transhumanistyczna uchronia* (*Uchronie transhumaine*), on a précisé la catégorie de l'uchronie comme « un temps qui n'existe pas (encore) ». Ensuite, on s'est occupé du sujet déséquilibré du post-humain, c'est-à-dire l'homme de l'ère virtuelle (postpost-moderne), en particulier dans les catégories de la sexualité (dans le discours du postgenrisme et du cyberféminisme). Ensuite, on a situé Dukaj dans la génération des « élèves de Gombrowicz » (à l'opposition de la génération des « élèves de Schulz »), à savoir celle qui emploie le langage artistique de l'auteur de *Ferdydurke*. On a décrit aussi le jeu compliqué fondé sur la parodie-hommage et le pastiche (citation du style) qu'entreprend Dukaj avec les textes de Gombrowicz et d'Aristote. La tentative d'interpréter *Inne pieśni* (*Autres chansons*) clôt le chapitre.

Deux chapitres ont été consacrés à *La Glace*, un des plus importants romans de Jacek Dukaj. Dans le premier chapitre, on s'est concentré sur la construction de l'histoire alternative (aussi dans le contexte du roman historique), tandis que dans le deuxième on s'est focalisé sur l'intertextualité postmoderne ainsi que sur le problème de la mémoire et de la narration, mais aussi sur la tentative d'interpréter le roman. Le dernier chapitre de la monographie concerne le nouveau roman de Dukaj intitulé *Starość aksolotla* (*The Old Axolotl : Hardware Dreams*). Sa lecture confirme la ligne interprétative que l'on a adoptée dans les analyses précédentes, et en même temps elle permet de regarder de plus près la poétique du livre numérique.

Le livre *Techgnosis, uchronie, « science-fiction »* a pour objectif d'indiquer la valeur intellectuelle et artistique de la prose de Jacek Dukaj et d'inciter à la réflexion sur son caractère à l'intérieur du discours universitaire.

Skróty tytułów utworów Stanisława Lema

BM – *Bomba megabitowa*

DGI – *Dzienniki gwiazdowe, T. 1*

DGII – *Dzienniki gwiazdowe, T. 2*

K – *Kobyszcę*

KF – *Kongres futurologiczny*

NS – *„Non serviam”*

O – *Okamgnienie*

PXI – *Podróż jedenasta*

PXXII – *Podróż dwudziesta druga*

ST – *Summa technologiae*

T – *Terminus*

TChP – *Tajemnica chińskiego pokoju*

Piotr Gorliński-Kucik (rocznik '87) – doktor nauk humanistycznych, literaturoznawca. Zajmuje się polską prozą XX i XXI wieku, zwłaszcza piarstwem Teodora Parnickiego, Stanisława Lema, Jacka Dukaja. Autor artykułów, opracowań edytorskich i szkiców krytycznych publikowanych między innymi w „Pamiętniku Literackim”, „Ruchu Literackim”, „FA-arcie” i „Opcjach” oraz w tomach zbiorowych. Pracownik naukowy Zakładu Literatury Współczesnej w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

ISSN 0208-6336
Cena 34 zł (+ VAT)

Więcej o książce

